

ЛЬВІСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ І ТЕОРІЇ МИСТЕЦТВА

**ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ
СВЯТОСЛАВА
ГОРДИНСЬКОГО**

ВИПУСК
2-3

Львів-1999

Ю. Романенкова

**ПОРТРЕТ МАРІЇ СТЮАРТ
З КАРТИННОЇ ГАЛЕРЕЇ ЛЬВОВА
(До питання атрибуції)**

Мистецтво Франції періоду маньєризму - тема, недостатньо добре досліджена, особливо, коли мова йде про школу Фонтенбло. Це "темна зона"¹ в мистецтвознавстві, що породжує багато проблем. Навіть французькі вчені вважають, що маньєристичний французький живопис важко вивчати багато в чому і через те, що збереглося не дуже багато творів цього періоду, вони часто розпорошені по приватних колекціях і музеях різних країн світу. Нерідко це навіть поодинокі твори мистецтва, що потрапляють у ту чи іншу колекцію випадково. Тому систематизувати ці розкидані по різних куточках світу матеріали досить нелегко. Беручи до уваги те, що експонатів подібного роду збереглося не багато, жоден з них не повинен бути забутий, навіть якщо це начерк чи ескіз.

Маньєристичний живопис Франції - явище, що його дослідники оцінюють неоднозначно. Прийнято вважати, що маньєризм тривав з 1520-х рр. до початку XVII ст. Спершу живописці притримувалися флорентійської традиції. Тобто, вони орієнтувалися на манєру Россо, Понтормо, дель Сарто².

Для всіх художніх творів цього часу характерні скзальтація та звеличеність, завершена досконалість і витончена майстерність в анатомічному зображенні людського тіла та композиції. Саме ці риси й називають маньєристичними, вони різко відрізняються від класичної врівноваженості Високого Відродження. Можна сказати, що кінцева мета маньєристичних творів - мрійливе, фантастичне царство, висока поезія. Це синтез зображення природи й античних сюжетів. Маньєризму властива елегантність, граціозність і легкість постатей. Для цього характерні різноманітні метаморфози, зміни, що пояснює часті звернення до "Метаморфоз" Овідія. Як і в літературі цього часу, в образотворчому мистецтві стиль Фонтенбло поступово набуває національної французької манєри³.

Маньєризм як стилістичний вираз доби Пізнього Відродження тривав у Франції довше, ніж на італійському Півдні. У Франції цей стиль існував ще досить довго, плавно зливаючись з початком бароко. Таким чином, можна сказати, що маньєризм несе в собі спадок минулого та паростки нового⁴.

Однак, школа Клуе - це абсолютно виокремлене явище, що розвивалося в хронологічних межах періоду маньєризму у французькому мистецтві, так би мовити, школа в школі. Творчість представників цієї династії можна віднести до маньєристичного мистецтва лише умовно.

Франсуа Клуе часто називають Жанс, пам'ятаючи про ім'я його батька. Його творчий спадок досить добре досліджений, але все ж існує ряд творів, які йому лише приписуються, а школи - помилково. Цього разу об'єктом нашої уваги буде саме така робота - портрет Марії Стюарт, який, згідно з думкою багатьох дослідників, належить або самому Жанс, або майстрам його школи. Цей портрет зберігається в Національній Картиній Галереї Львова. В експозиції галереї картина має назву: "Портрет Марії Стюарт (?) Школа Ф. Клуе (?)". Однак, є всі підстави вважати, що до правильності цієї атри-

буші. Для цього слід трохи зануритися в біографічні відомості про Жана та Марію Стюарт і зіставити дані.

Пам'ятаючи про те, що кожен твір цієї доби надзвичайно цінний, потрібно більш детально роздивитися цей портрет. Це невелике за розміром погрудне зображення юної дівчини на нейтральному тлі, саме тієї дівчини, якій у майбутньому судиться стати королевою Франції та Шотландії, і яка, на своє лихо, буде мати права її на корону Англії. Щодо дати, то згадується просто XVI ст., без уточнень. Це полотно можна назвати перлиною залів західноєвропейського мистецтва галереї. Але воно до цього часу оточено ореолом численних питань.

Деякі фахівці в галузі західноєвропейського мистецтва схильні вважати, що якщо це портрет саме дружини французького принца - наступника (а це інколи потрапляє під сумнів), то воно є одним з її найбільш раних зображень, де їй біля 16 років. Таким чином, майбутня королева була написана того року, коли вона вийшла заміж. Але... Згідно з історією, Марія Стюарт прибула до Франції 1548р., у віці 16 років її видали заміж за майбутнього Франциска II, а 1561 р., після його передчасної смерті вона як *Douairice*⁵ залишила Францію, згідно з її законами, повернулася в свою країну, щоб більше ніколи не побачити такої милої для неї землі. З цього випливає, що портрет міг бути створений між 1548 і 1561 рр., якщо припустити, що він був написаний з натури, а не за допомогою пізніших малюнків чи інших взірців. Якщо погодитися з тим, що *Regina*⁶ Шотландії на портреті 16 років, то можна встановити, що картина була створена приблизно 1558р. Починаючи з цього часу, а тим більш пізніше, зображення Марії Стюарт стали надзвичайно популярними. Причиною такої любові до неї стала смерть, що наділа на чолі королеви вінце мучениці та очолила її ореолом святости. Більшість зображень була написана з натури. Проблема іконографії портретів королеви Марії - це окрема галузь для дослідження, ми ж згадаємо лише деякі з них тому, що вони часто теж потребують більш досконалого вивчення: це олівецький портрет роботи Жана де Кура з музею Конде (замок Шантільї, Франція), портрет з колекції Державного Ермітажу в Санкт-Петербурзі (Росія), портрет з приватної колекції в Парижі (Франція) (доречі, останні дві картини теж, можливо, були створені майстрами школи Клуе).

Так, ми можемо більш чи менш точно встановити дату написання портрета. А тепер слід перевірити, чи може він належати Жану чи кому-небудь з його учнів. Для цього звернемося до певних біографічних даних художника.

Відомо, що Франсуа народився в 1516-1520 р. (?) в Турі. 1529 р. він з батьком і матір'ю переїхав до Парижа. Живопису він вчився в батька, а 1540р. (1541 ?) отримав у спадок і його посаду при королівському дворі. Його стиль, його манера формуються під впливом портретної школи Фуке та Бурдіона, що складалася в Туррені ще наприкінці XV ст. Не обійшлося і без впливу мистецтва мініатюристів: любов до достименої проробки дрібниць була характерна навіть для пізніх робіт Клуе. Франсуа ще 1547 р. зробив кілька посмертних портретів Франциска I, брав участь в організації його погребу. Він був і живописцем Генріха II, його ціняли та доручали багато замовлень. 1559 р., коли король помер, саме Клуе було доручено зробити посмертний зліпок з його обличчя та рук. А вже 1569 р. Жану згадується в штаті художників Карла IX: його викликають до короля, щоб спитати ради

щодо зображень на монетах. З 1559 р. він керує Монетним двором, володіє майстернею, займається торгівлею творами живопису, живе у власному будинку на вулиці Сент-Авуа, поряд з особняком герцога де Гіз. Таким чином, ця людина була під опікою трьох королів, постійно перебувала на службі при дворі. Жаке створив велику кількість творів малого формату. Більшість цих робіт - портрети, багато з яких створювалися власне для замовника, а частина - для відправки в інші країни у зв'язку з заключенням шлюбних контрактів.

Якщо зіставити вже відомі нам дані, згадати про те, що найвірогідніша дата написання портрета - 1558р., то сам Ф.Клуе не міг бути його автором - у штаті короля він згадується лише з 1569 р. Але, щоб художнику дозволили писати найясніших осіб, він, безсумнівно, повинен був мати вплив при дворі та придворню посаду, а Жаке на той час ще не мав цього. А свою майстерню та учнів художник отримав ще пізніше. Крім того, манера, в якій написано портрет, змушує відмовитися від думки, що його автором міг бути сам маестро Франсуа Клуе. Значно правильніше припустити, що ця картина була написана якимось анонімом "середньої руки".

Так, на дану мить ми можемо зробити висновок, що портрет Марії Стюарт з Національної Картиної Галереї Львова було написано невідомим французьким художником приблизно 1558 р. Про нього слід пам'ятати, коли йдеться про взірці маньєристичного портретного живопису Франції, але він не належить до творів майстрів школи Клуе, якій його часто помилково приписують.*

* Авторка висловлює подяку за допомогу у підготовці матеріалу мадам Ж. Ламбер (Національна Бібліотека Франції, Париж) і мадам Д. Деніз (Національний Музей, замок Фонтенбло).

1. Вислів мадам Д. Деніз, співробітниці національного музею при замку Фонтенбло.
2. Дж. К. Арган. *История итальянского искусства*. - М., 1990, Т.2. С. 72.
3. Там же. - С. 76.
4. *Fontainebleau: Catalogue de la exposition*. V.I. - Ottawa, 1973. - P.70.
5. *Королева-вдова* (фр.).
6. *Королева* (лат.).